
Onderwerp Incidenteel subsidie voor samenwerkingsproject "In de schaduw van de tijd".

Zaaknummer		Teammanager	Paul de Mulder plv
B & W datum	18 juli 2023	Afdeling/Team	Maatschappelijke Ontwikkeling
Naam steller	Marij Theelen	Portefeuillehouder	Wim de Schryver

---

Besproken met portefeuillehouder
Ja, met Wim de Schryver op 10 juli 2023

Openbaarheid
Ja, na het informeren van betrokkenen.

Bevoegd orgaan
B en W

Ter kennisname aanbieden aan Commissie Leven

ADVIES

Een incidentele subsidie te verlenen van € 20.000,00 aan Stichting Odapark voor het samenwerkingsproject "In de schaduw van de tijd".

Inleiding

Er leeft al een hele tijd het idee om aan de hand van een waar gebeurd interessant verhaal een project op te zetten tussen de Venrayse organisaties Odapark, Venrays Museum en het Duitse Oorlogskerkhof in Ysselsteyn. Deze organisaties hebben het basisidee bij de kop gepakt en zijn tot bijgevoegd uitgewerkt projectplan en begroting gekomen. Met dit unieke samenwerkingsproject kunnen deze organisaties hun eigenheid tonen en krijgen de kans om, aan de hand van een actueel thema, een groot publiek naar hun expositieplekken en naar Venray te trekken.

De Militaire Begraafplaats Ysselsteyn, het Odapark en het Venrays Museum willen middels een tentoonstelling het schemergebied van het verleden erkennen en verkennen. Met video-installaties, audio-ervaringen, tekeningen en sculpturen worden de perspectieven van internationale kunstenaars uit Syrië, Oekraïne, Tjetsjenië, Verenigde Staten en Duitsland, gekoppeld aan verhalen uit de directe omgeving. Daarvoor is nu een subsidieaanvraag ingediend bij de gemeente Venray, evenals bij een aantal grote fondsen.

De beoogde tentoonstelling richt zich nadrukkelijk niet alleen op het Nederlandse perspectief of alleen het verleden van WO II. Dit vormt wel het startpunt dat middels de verschillende geselecteerde kunstwerken en uitgenodigde kunstenaars wordt verrijkt met perspectieven uit verschillende tijden en culturen. De tentoonstelling duurt ongeveer 3 maanden en gaat lopen van half augustus tot en met de herfstvakantie 2023. Een aantal onderdelen van deze tentoonstelling zijn blijvend.

Wij stellen voor om een incidenteel subsidie te verstrekken aan Odapark (die de aanvraag doet namens de andere genoemde organisaties) voor deze tentoonstelling.

Beoogd resultaat

Het mede mogelijk maken van een uniek en groot samenwerkingsproject; het realiseren van een actuele en aantrekkelijke tentoonstelling op verschillende locaties in Venray.

Argumenten

1.1. het is een project dat voldoet aan de doelstellingen van de Kunst en Cultuurnota 2022-2025. Het stimuleren van verbinding en samenwerking, niet alleen voor de eigen organisaties maar het zoeken naar cross-overs en unieke samenwerkingsverbanden, is opgenomen in het kunst en cultuurbeleid. Dit project voldoet hier volledig aan. Deze tentoonstelling en aanpak hiervan kan mogelijk een opstap zijn naar het gewenste grote culturele evenement voor Venray, dat vanuit samenwerking tussen alle cultuurpijlers een keer per 5 jaar georganiseerd kan worden. Hiervoor is budget is opgenomen in de begroting. Daarbij is het ook een heel mooi resultaat dat het gelukt is om een bijdrage te verwerven van enkele grote landelijke Fondsen (bv Landelijk Prins Bernard Fonds en Fonds 21).

1.1.2 Samenwerking ook met andere culturele organisaties én organisaties uit Duitsland.

Naast de 3 hoofd locaties worden ook andere belangrijke Venrayse culturele organisaties betrokken in dit geheel, waaronder Cultura Venray en Historisch Platform Venray en daarbij ook nog een Duitse organisatie, nll. de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge Voor deze tentoonstelling stelt laatstgenoemde ruimhartig de locatie in Ysselsteyn ter beschikking en geeft toegang tot hun

archieven. Cultura Venray heeft de taak op zich genomen om ook het bredere culture veld in de regio bij het project te betrekken. Zo hebben ze opdracht gegeven tot het componeren van een muziekstuk bij het thema dat zal worden ingestudeerd en uitgevoerd door drie lokale harmonieën (amateurmuziek). De uitvoering vindt plaats in een weekend tijdens de tentoonstelling, buiten in het park in samenwerking met de lokale dansschool Dizzy Dance.

1.1.3 Verbinding met recreatie.

Daarnaast ontwikkelt Cultura Venray een fietsroute die de drie tentoonstellingspunten met elkaar verbindt, met onderweg een aantal stops, passend in het thema. De vrijwilligers van het Historisch Platform Venray hebben het volledige archief van de kunstenaar Eeltje de Vries (woonachtig geweest in Venray/Vincent van Gogh Instituut) georganiseerd en gedigitaliseerd ten behoeve van de tentoonstelling.

1.2 Educatie is onderdeel van de tentoonstelling.

De tentoonstelling draagt ook bij aan de doorlopende cultuurlijn op gebied van educatie. Zo wordt het Kunstvak onderwijs betrokken en het Primair en Voorgezet Onderwijs (Via regionale aanpak Lokaal C) en is er een speciaal programma voor leerlingen van het VO en MBO.

1.3 Het is een project dat aantrekkelijk is voor zowel de inwoners als voor de bezoekers van Venray en zorgt voor verbinding en promotie (Trots op Venray).

De verhalen en uitingen van de tentoonstelling zijn dusdanig van aard dat deze interessant zijn voor de eigen inwoners van Venray, maar in potentie een veel groter publiek kunnen bereiken en dus ook toeristisch interessant zijn. De tentoonstelling biedt mogelijkheden voor aanhaking van andere activiteiten

1.4 het is een project dat zeer actueel is in deze hectische tijd.

We staan op een kruispunt als mensheid; welke wereld willen we de komende generaties nalaten? In alle dilemma's, stress en onenigheid die de keuze voor de toekomst met zich meebrengt is het paradoxaal genoeg vooral de tijd achter ons die in het middelpunt van de belangstelling staat: het verleden wordt van alle kanten aangevallen, verdedigd, veroverd, herontdekt, ontkend, gedekoloniseerd, ontmanteld, begraven, herdacht en opgepoetst.

Kanttekeningen of risico's

n.v.t.

Communicatie

Persbericht

Financiële gevolgen

Betaling van dit subsidie heeft geen consequenties voor de begroting. Het kan binnen de kostenplaats Kunstuitingen betaald worden.

Vervolgtraject besluitvorming

Beschikking naar de projectorganisatie

Evaluatie

Door de samenwerkende organisaties en meegenomen in de verantwoording na afloop van het project.

Bijlagen

1. Projectplan
2. begroting

In de Schaduw van de Tijd

Tentoonstelling: 11 augustus - / 22 oktober 2023

Deelnemende kunstenaars: Deniz Aktaş, Robert Filliou, Aslan Goisum, Laura Jatkowski, Chaim van Luit, Sky Olson, Strijbos & Van Rijswijk, Eeltje de Vries, Anna Zvyginsteva

Locaties: Odapark centrum voor hedendaagse kunst, Duitse Militaire Begraafplaats Ysselsteyn, Venrays Museum.

Partners: Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, Historisch Platform Venray, Cultura Venray

We staan op een kruispunt als mensheid; welke wereld willen we de komende generaties nalaten? In alle dilemma's, stress en onenigheid die de keuze voor de toekomst met zich meebrengt is het paradoxaal genoeg vooral de tijd achter ons die in het middelpunt van de belangstelling staat: het verleden wordt van alle kanten aangevallen, verdedigd, veroverd, herontdekt, ontkend, gedekoloniseerd, ontmanteld, begraven, herdacht en opgepoetst.

Dat het verleden zich moeilijk laat verklaren met simpele tegenstellingen als goed en fout, lijkt daarbij een doorn in het oog van alle kampen: de winnaars zijn niet altijd de goeden, de verliezers niet perse fout. De lijnen tussen goed en kwaad tonen zich vaag, onduidelijk en wispelturig. Daders en slachtoffers vind je aan beide kanten, dikwijls verenigd in één en dezelfde persoon.

Militaire Begraafplaats Ysselsteyn, Odapark en Venrays Museum willen middels een tentoonstelling het schemergebied van het verleden erkennen en verkennen. Met video-installaties, audio-ervaringen, tekeningen en sculpturen tonen we perspectieven van internationale kunstenaars uit Syrië, Oekraïne, Tjetsjenië Verenigde Staten en Duitsland, gekoppeld aan verhalen uit de directe omgeving.

Aanleiding

Startpunt voor dit project vormt het werk COMMEMOR van Robert Filliou, een grootheid uit de Fluxus beweging van de jaren '70. In 1970, toen de EU op het punt stond uit te breiden, wees Filliou op volgende: *"De samenwerking van Europa is op moment alleen gebouwd op economische samenwerking. Wil Europa echt nader tot elkaar komen, dan zullen alle landen moet erkennen dat ze een gezamenlijk verleden hebben, met zowel de glorieuze als duistere passages. Zolang ieder land alleen zijn eigen verleden herdenkt, kan er nooit sprake zijn van een gezamenlijke toekomst."* Zijn concrete voorstel was dat alle landen een oorlogsmonument ter adoptie moesten afstaan aan een buurland, om daarmee ook elkaars verleden te herdenken.¹ 'Te vroeg!', 'schandelijk', 'nooit van ons leven', waren de meest gehoorde antwoorden van politici in 1970. 25 jaar na WOII wilde men wel economisch samenwerken met Duitsland, maar van een uitruil van historische herinneringen kon geen sprake zijn.

Een tweede aanleiding is de nabij ons kunstcentrum gelegen Duitse Militaire Begraafplaats Ysselsteyn, de grootste en misschien wel onbekendste begraafplaats van Nederland. De bijna 32.000 doden die hier liggen werden lange tijd genegeerd of bespot, als zijnde de daders van WOII. Kortom; hier liggen alleen maar Nazi's. De werkelijkheid is echter minder eenduidig, behalve SS-ers en zware oorlogsmisdadigers liggen er ook onschuldige Duitse burgers, Duitse verzetsstrijders, soldaten die onder dwang in het leger terecht kwamen, kinderen die omkwamen tijdens bombardementen en tientallen vrijheidsstrijders uit India.² In de chaotische nasleep van de oorlog kregen ze allen het label van dader. Het maakt dit tot een beladen plek, die als geen ander de zinloosheid van oorlog invoelbaar maakt.

Op moment veranderd de functie van de begraafplaats: de meeste directe families van de overledenen zijn niet meer in leven, tot nog toe waren zij de voornaamste bezoekers. Daarentegen wordt de plek steeds meer een locatie ter bevordering van verdraagzaamheid tussen culturen. Een proces waarin naast de Duitse beheerders (De Volksbund) ook belangenorganisaties van Joodse organisaties, oud-verzetsstrijders, Sinti en Roma e.a. een stem hebben. Als eerste van de meer dan 800 begraafplaatsen die de Volksbund wereldwijd beheert, wordt op deze plek geprobeerd dit te doen aan de hand van hedendaagse kunst en een informatief bezoekerscentrum.

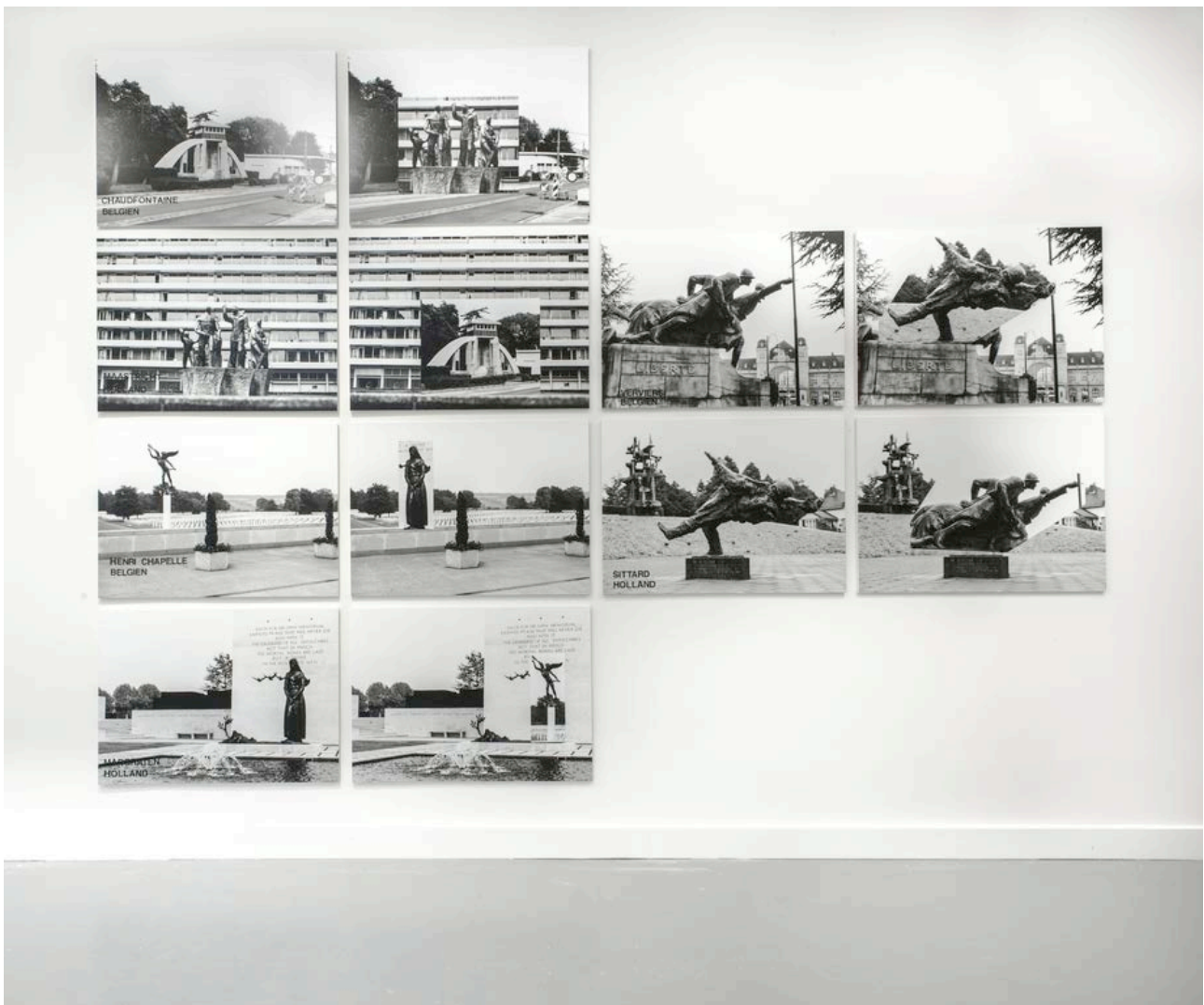
¹ De Duitse curator Wolfgang Becker, in 1970 opdrachtgever van COMMEMOR, heeft ruimhartig al zijn archiefstukken m.b.t. COMMEMOR aan Odapark ter beschikking gesteld. Naast veel foto's en collages bevat dit ook de officiële standpunten van de verschillende nationale overheden destijds. Deze archiefstukken worden onderdeel van de tentoonstelling.

² Zij vochten in Duits uniform in Nederland tegen de Britten, bezetters van hun geboorteland. Een koloniale vrijheidsstrijd temidden van WOII. Een typisch dilemma; waren dit vrijheidsstrijders of nazi's (ze kwamen als vrijwilligers naar het Duitse leger)

Urgentie: waarom deze tentoonstelling nu?

Odapark ziet het werk van Robert Filliou als symbolisch voor onze huidige omgang met het verleden. Want net als landen die samen een geschiedenis delen en toch weigeren om deze samen te herdenken, lijkt het alsof wij als samenleving steeds minder verleden met elkaar willen delen. Van links tot rechts wordt elkaar het verleden misgund, ontnomen of juist in de schoenen geschoven. Variërend op Filliou's woorden zijn wij van mening dat, willen wij als samenleving een gezamenlijk toekomst hebben, we dat niet alleen kunnen doen door economisch met elkaar samen te werken.

Een gezamenlijke toekomst begint bij het erkennen van ons gezamenlijke verleden, met zowel de glorieuze als duistere passages, als alle grijstinten daartussenin. De zoektocht, met alle moeilijkheden en pijn, die dat erkennen met zich meebrengt wordt volgens ons op de Duitse Militaire Begraafplaats zichtbaar en invoelbaar. Locatie, historie en kunst worden in dit project tot een versterkend geheel samengeweven.

Fotocollages uit het werk Commemor van Robert Filliou, waarin hij oorlogsmonumenten van Nederland, België en Duitsland uitwisselde.

Locaties: waar?

Odapark centrum voor hedendaagse kunst

Odapark is een centrum voor hedendaagse kunst, gelegen in het gelijknamige landschapspark en natuurgebied van 19 hectare, aan de rand van het dorp Venray. Centraal in het park ligt het 19de eeuwse Theehuis met bijbehorend tentoonstellingspaviljoen. In dit paviljoen presenteren we jaarlijks 3 à 4 tentoonstellingen met hedendaagse kunst en organiseren we lezingen, workshops en concerten. Daarnaast bieden we educatieve programma's en rondleidingen aan, meestal met zowel aandacht voor cultuur- en natuureducatie. In het historische park en de aangrenzende bossen is een verzameling van 70 beelden van internationale kunstenaars te bezichtigen.

Het artistieke programma en het publieks- en educatie activiteiten worden samengesteld en uitgevoerd door een klein professioneel team, geleid door curator Joep Vosseveld en coördinator Hester van Tongerlo. Het team wordt ondersteund door 68 enthousiaste vrijwilligers, onderverdeeld in groepen voor publieksontvangst, parkonderhoud, gebouwbeheer, archivering en educatie. De vrijwilligers komen uit alle lagen van de samenleving, van bouwvakker tot arts, van statuszoeker tot geboren Venraynaar.

Militaire Begraafplaats Ysselsteyn

Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn, gecreëerd in 1946, is een begraafplaats in Limburg waar voornamelijk Duitse militairen die gesneuveld zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland liggen. Tevens liggen er een aantal Duitse militairen uit de Eerste Wereldoorlog en zijn er Nederlandse SS'ers begraven. Door heel Nederland lagen Duitse militairen begraven, maar na de Duitse bezetting van Nederland zijn de meeste militairen herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn. Uit onderzoek blijkt dat een groot aantal doden ten onrechte in verband is gebracht met de militaire activiteiten in WOII. In 2021 is er een groot bezoekerscentrum geopend om het verhaal van deze plek te vertellen en om als plek voor uitwisseling en vrede te dienen.

Venrays Museum

Venrays Museum is een cultuurhistorisch museum waarin de geschiedenis van de regio Venray en De Peel verteld wordt. Onder leiding van een professioneel management helpen 60 vrijwilligers bij het organiseren van tentoonstellingen en lezingen, het doen van historisch onderzoek en het conserveren van de collectie. In dit project vormt het museum de locatie voor een tentoonstelling over het leven van Eeltje de Vries; een Amsterdamse kunstenaar die in 1943 via de Arbeitseinsatz in Wit-Rusland en later Magdeburg belandde en de rest van zijn leven met mentale klachten³ in Venray doorbracht en hier zijn oorlogsverleden van zich afschilderde. Meer hierover bij het onderdeel: Programma.

---

³ tegenwoordig vermoedelijk gediagnosticeerd als PTSS

Overige partners

Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge

De stichting Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge beheert 832 Duitse militaire begraafplaatsen wereldwijd, waaronder die in Ysselsteyn. Naast beheer en onderhoud van de grafvelden, is de stichting ook verantwoordelijk voor historisch onderzoek, het organiseren van herdenkingen en het ontplooiën van activiteiten ter bevordering van vrede. Voor deze tentoonstelling stellen zij ruimhartig de locatie ter beschikking en geven zijn toegang tot hun archieven.

Cultura Venray

Dit cultuurplatform heeft de taak op zich genomen om ook het bredere culture veld in de regio bij het project te betrekken. Zo hebben ze opdracht gegeven tot het componeren van een muziekstuk bij het thema dat zal worden ingestudeerd en uitgevoerd door drie lokale harmonieën (amateurmuziek). De uitvoering vindt plaats in een weekend tijdens de tentoonstelling, buiten in het park in samenwerking met de lokale dansschool Dizzy Dance.

Daarnaast ontwikkeld Cultura Venray een fietsroute die de drie tentoonstellingspunten met elkaar verbindt, met onderweg een aantal stops passend in het thema.

Historisch Platform Venray

De vrijwilligers van HPV hebben het volledige archief van kunstenaar Eeltje de Vries georganiseerd en gedigitaliseerd ten behoeve van de tentoonstelling.

32.000 Duitse slachtoffers liggen begraven in Ysselsteyn. Het merendeel soldaten, maar ook burgerslachtoffers en zelfs een aantal kinderen. In 2021 opende een nieuw herdenkingscentrum met een tentoonstellingsruimte bij de begraafplaats.

Publiek: voor wie?

Als kunstcentrum en publiek toegankelijk park richt Odapark zich op verschillende doelgroepen en gebruik. Het park en het bos worden door veel omwonenden dagelijks gebruikt, het is hun achtertuin. Voor studenten van de kunstacademie in Maastricht is Odapark sinds 2020 een vast onderdeel geworden van hun curriculum. Zowel in het eerste als in het derde jaar werken ze meerdere weken in het park aan een nieuw project. De (jongere) makers en kunstenaars uit de regio zien we steeds meer op openingen en activiteiten, waarmee Odapark duidelijk een nieuwe jonge doelgroep aan zich heeft weten te binden. Toeristen en kunstliefhebbers weten ook steeds beter de weg te vinden naar Odapark. Zij komen specifiek voor de locatie en/of ons programma en combineren dit vaak met een andere uitstap in de regio.

Het aantal bezoekers van ons paviljoen meten we met een digitale teller bij de de ingang.⁴ In pré-corona jaar 2019 bedroeg het aantal geregistreerde bezoekers 22.590.⁵ Hiermee trekt Odapark een vergelijkbaar aantal bezoekers als de presentatie-instellingen uit de BIS. Het totaal aantal bezoekers aan het park valt door de meerdere in- en uitgangen onmogelijk te controleren.

Met deze voor Odapark (en de regio) geplande grootschalige tentoonstelling hopen we in te zetten op publiek uit een grotere regio dan gebruikelijk. Door de samenwerkingen zetten we ook in op kruisbestuiving van de doelgroepen van de drie locaties. Zo zullen via Begraafplaats Ysselsteyn ook meer Duitse bezoekers in aanraking komen met het kunstproject en via het museum ook mensen met voornamelijk interesse in geschiedenis.

---

⁴ Van de digitale metingen wordt een gemiddelde voor de bewegingen van personeel en vrijwilligers afgetrokken, zodat we op een realistisch aantal uitkomen.

⁵ In 2020 viel het met 15.000 bezoekers nog mee qua aantallen, gezien de lockdown. In 2021 waren we met alle lockdowns bij elkaar meer weken dicht dan open en hebben we geen aantallen geregistreerd.

Samengevat zijn dit onze voornaamste doelgroepen:

- Regiobewoners: wandelaars, jonge gezinnen, sporters, omwonenden, vrijwilligers, ziekenhuispatiënten⁶, jongeren⁷, statushouders⁸, GGZ-Patiënten⁹.
- Toeristen: natuurtoeristen (via de wandel/fiets knooppuntenroutes), cultuurtoeristen (brede interesse in cultuur)
- Onderwijs: studenten van kunstvakopleidingen en leerlingen van BO en VO
- Cultuur- en historieliefhebbers: mensen die geregeld een cultuurstelling of museum bezoeken en bereidt zijn daarvoor te reizen (Museumkaarthouders).
- Bezoekers uit het grensgebied (Euregio); Venray ligt dicht aan de Duitse grens, grootste barrière om over en weer culturele evenementen te bezoeken blijft nog altijd de taal, vandaar dat we alle informatie ook in het Duits en Engels zullen aanbieden.

---

⁶ Voor patiënten en hun bezoekers uit het tegenovergelegen VieCuri ziekenhuis is Odapark een 'ontsnapping' uit de medische omgeving en het ziek zijn.

⁷ Voor jongeren is Odapark een van de weinige plekken waar ze ongestoord kunnen rondhangen, in de rest van Venray geldt (net als in veel gemeenten) een samenscholingsverbod voor jongeren. Wij verwelkomen jongeren, net als de eekhoorn en de boomklever, als een 'bedreigde' diersoort die zijn toevlucht zoekt in ons bos. Sinds we niet meer handhaven en geen media-aandacht meer geven aan overlast is de overlast ook afgenomen tot bijna nul.

⁸ via vrijwilligerswerk bij Odapark

⁹ via samenwerking met GGZ-instellingen aan rondleidingen, workshops en tentoonstellingen

Onze doelgroepen bereiken we op onderstaande manieren, waarbij we **dikgedrukt aangeven** welke PR-activiteiten we extra inzetten voor dit project, naast de reguliere kanalen.

Doelgroep	Methode
Regiobewoners	<ul style="list-style-type: none"> • social media (facebook) • nieuwsbrief • vriendenmail • jaarlijkse Burendag • veel aandacht in lokale en regionale media voor onze activiteiten, door goed contact met pers • samenwerken met lokale partners aan projecten in de regio • openstaan voor lokale initiatieven • crowdfunding-campagnes (piek in views en PR) • horeca • Samenwerkingsproject binnen thema met amateur kunsten
Toeristen	<ul style="list-style-type: none"> • aansluiting bij knooppunten-routes • verspreiden printmedia (posters, flyers) bij hotels, B&B's en vakantieparken • beheer van Toeristisch Overstap Punt in het park (oplaadpunt E-bikes, wandel/fietskaarten) • Afhaalpunt verhuur E-bikes • Driehoeksborden in de regio tijdens event • Samenwerking met VVV en Limburg marketing in campagne • Fietsroute langs de drie locaties
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • concrete afspraken met Kunstvak-onderwijs, onderdeel van curriculum • BO en VO via directe acquisitie en via partners als Cultura Venray en Lokaal C • Speciaal educatieprogramma voor leerlingen VO en MBO
cultuurliefhebbers	<ul style="list-style-type: none"> • nieuwsbrief • social media (instagram) • website • regionale en landelijke media-aandacht • rondleidingen • persoonlijk ontvangst door vrijwillige gastvrouwen/heren • Informatief zaalboekje, meertalig • Advertenties in cultuurbladen (Groene Amsterdammer, MetropolisM, Hart-magazine) • Advertorial in ZOUT (cultuurmagazine met grootste oplage in Zuid-Nederland en Vlaanderen).
Bezoekers uit Euregio	<ul style="list-style-type: none"> • PR en uitleg in Duits en Engels • Promotie via Duitse partners als Volksbund, maar ook via Euregio Maas-Rhein en Kulturraum Niederrhein

Programma en activiteiten

De tentoonstelling richt zich dus nadrukkelijk niet alleen op het Nederlandse perspectief of alleen op het verleden van WOII. Dit vormt een startpunt dat middels de geselecteerde werken en uitgenodigde kunstenaars wordt verrijkt met perspectieven uit verschillende tijden en culturen. Hieronder geven we een overzicht van de deelnemende kunstenaars¹⁰, daarna ook een overzicht van het publieks- en educatieprogramma.

Deniz Aktaş, *The Ruins of Hope I*, 2019, inkt op papier, 120 × 310 cm

Deniz Aktaş

De Turkse kunstenaar Deniz Aktaş groeit op aan de Turks-Syrische grens. Het door geweld geteisterde landschap verwerkt hij in minutieuze zwart-wit tekeningen op groot formaat, die op subtiele details wijzen in de omgeving. De ernst van de gebeurtenissen is invoelbaar, maar niet direct aanwijsbaar. De tekeningen halen het onderwerp los uit tijd en plaats, de plekken die Aktaş laat zien komen daarmee los van het conflict in Syrië, maar zouden ook een ander werelddeel of tijdsperiode kunnen laten zien. Voor deze tentoonstelling maakt Aktaş speciaal een serie nieuwe tekeningen.

Deniz Aktaş werd geboren in 1987 in Diyarbakır, Turkije. Na een studie schilderkunst aan de Faculteit voor Schone Kunsten van de Marmara Universiteit, behaalde hij zijn masterdiploma aan de Yeditepe Universiteit, Istanbul. Aktaş nam deel aan het Cité Internationale des Arts artist residency programma in Parijs (2016), het ARTER Research Programme in Istanbul (2020) en het Urbane Künste Ruhr programma in Mülheim an der Ruhr, Duitsland (2022). In Phaidon's 2021 publicatie "Vitamin D3: werd hij uitgeroepen als een van de beste kunstenaars in Contemporary Drawing".

[Meer informatie](#)

---

¹⁰ met uitzondering van Robert Filliou wiens werk we al op pagina's 2 en 3 toelichtten.

Aslan Goisum, Volga, 2015, 1.20 min.

Aslan Goisum

Aslan Goisum (1991) groeide op in Grozny, Tsjetsjenië, een deelrepubliek van Rusland. Van 1995 tot 2009 woedde hier een hevige oorlog, waarbij de woonplaats van Aslan werd platgebombardeerd door het Russische leger. Veel van zijn werk behandelt de gruwelijke geschiedenis van zijn geboorteregio, waarbij hij als een van de weinige internationaal bekende kunstenaars uit Rusland vaak uiterst kritisch is op de regering. Uit protest nam hij in 2021 afstand van zijn gerussificeerde achternaam Gaisumov, om voortaan als Aslan Goisum door het leven te gaan.

In de film Volga zien we een kleine witte auto wachtend in een mistig veld. Langzaam komen er verschillende mensen uit de mist op de auto aflopen, die één voor één instappen, totdat er uiteindelijk 21 mensen in de auto zitten en de wagen puffend wegrijdt. Met dit werk maakte Goisum een reneactment van de vlucht van zijn familie in 1995, toen ze met 21 mensen in een vergelijkbare auto wisten te ontkomen aan de eerste bombardementen.

Aslan Goisum (1991 in Grozny, Tsjetsjenië) woont en werkt in Grozny en Amsterdam. Goisum ontwikkelt een praktijk gebaseerd op film, fotografie en beeldhouwkunst die de vorming van politieke, culturele en ideologische identiteiten onderzoekt. Gevormd door de ervaring van oorlog, nomadisme, diaspora en ontheemding als Tsjetsjeen, interpoleert zijn werk de façade van vooruitgang en commercie die blijvende verwoesting probeert te verbergen.

Odapark krijgt dit werk in bruikleen van M HKA, uit de collectie van de Vlaamse Overheid.

Laura-Jatkowski

Grafstenen, symbolen van herinnering en eeuwigheid, doen in de praktijk meestal maar 35 jaar dienst, daarna worden ze vaak opgeschuurd en hergebruikt. De jonge Duitse kunstenaar Laura Jatkowski zagde de letters uit een groot aantal grafstenen die werden afgedankt op een Berlijnse begraafplaats. De stenen boorkernen, met elk één letter, vormen een fascinerend beeld. Aan de ene kant herinneringen aan mensen wiens naam nu niet meer leesbaar is, maar ook een alfabet vol nieuwe mogelijkheden. Welke nieuwe verhalen zou je met deze letters kunnen schrijven?

<https://laurajatkowski.com/info-cv/>

Chaim van Luit

Chaim van Luit (1985) verbindt in zijn werk archeologie aan kunst. Al struinend door bossen en steden verzamelt Van Luit ongebruikelijke materialen als zout, steen of vuurwerk. De vondsten dienen als basis voor zijn sculpturen, foto's en video's. Op het eerste gezicht vallen vooral de simpele, gereduceerde vormen op. Bij nadere beschouwing blijken de beelden vaak sporen van een bijzondere geschiedenis met zich mee te dragen, zoals door bezoekers aangebrachte bewegwijzering in Limburgse mergelgrotten of littekens op een huid. Van Luit documenteert zijn zoektochten naar geheime ingangen, verborgen grottenstelsels of objecten nauwkeurig. Zijn veldwerk is veelal het kunstwerk.

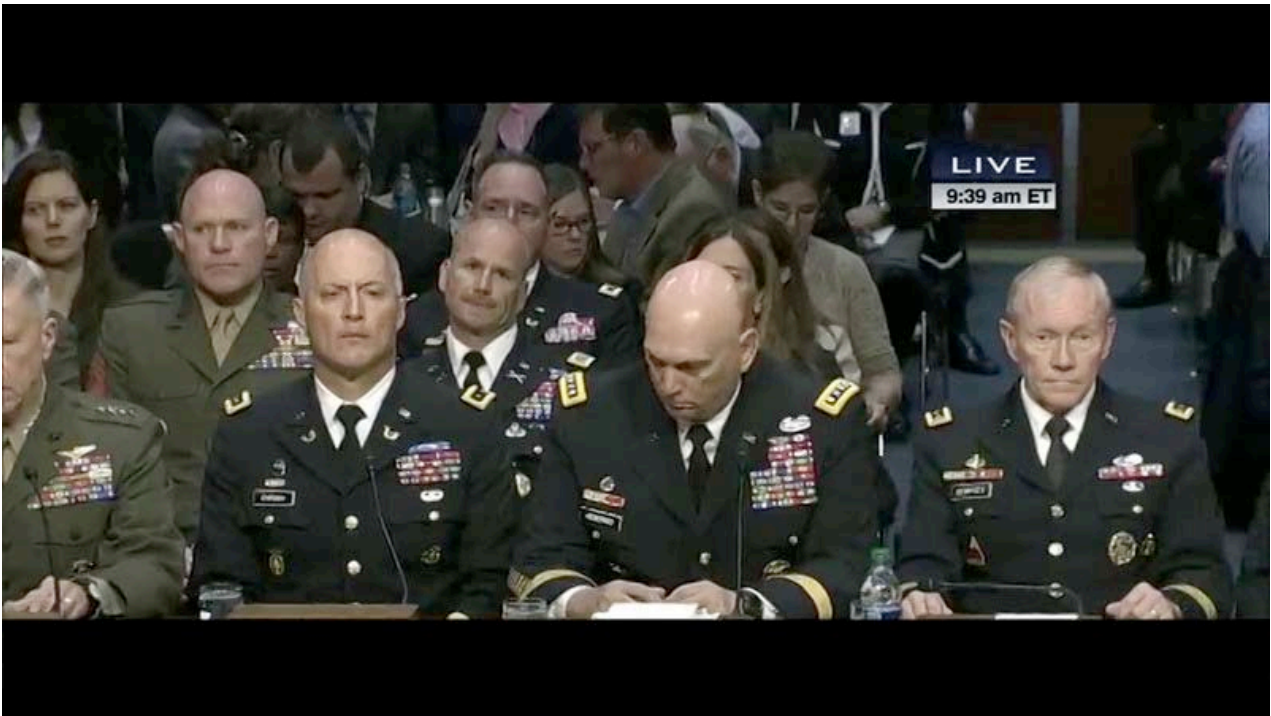
Voor deze tentoonstelling gaat Van Luit nieuw werk maken op basis van het brievenarchief met 'veldpost' uit de collectie van Duitse Militaire Begraafplaats. In deze brieven schrijven soldaten, meestal tieners, naar huis over het dagelijkse leven aan het front. De brieven zijn vaak bijzonder luchtig en optimistisch van toon, en beschrijven de oorlog als ware het een groot zomerkamp. Middels foto's en ooggetuigenverslagen is vaak te achterhalen dat de werkelijkheid niet zo rooskleurig was. Deze vorm van zelfcensuur, vormt het startpunt voor Van Luits artistieke onderzoek. Omdat dit nieuw werk betreft hebben we hier nog geen beeldmateriaal van.

<https://chaimvanluit.bera.me/>

Installatie van Chaim van Luit bij Into Nature 2020

Sky Olson

Voor Talking Points (Chief of Staff) verzamelde Sky Olson de live-uitzendingen van verhoren over seksueel misbruik in het Amerikaanse leger. Tijdens deze verhoren moest de volledige top van de luchtmacht, marine en landmacht rekenschap komen afleggen in het Amerikaanse congres. Voor hun film gebruikte hen alleen de momenten dat er werd gezwegen, bijvoorbeeld als een spreker naar papieren zocht, of een glaasje water dronk. De achter elkaar gemonteerde beelden van tientallen zwijgende generaals en politici doen unheimisch aan: iedereen in deze zaal weet waar het over gaat, en toch zal niemand vertellen wat er werkelijk gebeurd is...

Sky Olson is een queer trans film- en installatiemaker en multidisciplinair kunstenaar, een racial justice facilitator en een data scientist. In hun werk richt hen de aandacht op kleine gebaren, verborgen trends, tactiele raakpunten en ideologische krachten, en gebruikt hen het choreografische, het stille en diep persoonlijke als instrumenten in de strijd voor individuele en collectieve waardigheid.

<https://skyszygy.xyz/about/>

Strijbos & Van Rijswijk

Jeroen Strijbos en Rob van Rijswijk vormen een componistenduo dat nationaal en internationaal succesvol werk voor dans en theater en maakt. Hun autonome werk bestaat uit een variëteit aan elektro-akoestische composities voor concertuitvoeringen als ook diverse klankinstallaties.

Speciaal voor de Duitse Militaire Begraafplaats ontwikkelen ze een geluidservaring, getiteld Panorama Ysselsteyn: *“Dagelijks om 11 uur, 14 uur en 16 uur klinkt er geluid over de begraafplaats. Deze fascinerende geluidservaring, verspreid over het veld, haalt de bezoeker uit de dagelijkse realiteit op Ysselsteyn. Hiermee creëren we een moment waarop de bezoeker haar relatie met de geschiedenis kan herdenken, bevragen en herinterpreteren en meer nog, kan nadenken over hoe de toekomst op te bouwen. We onttrekken het landschap aan de alledaagse werkelijkheid door het te "bedekken" met geluid. De betekenis van Panorama Ysselsteyn komt voort uit een fascinerende geluidservaring die de bezoeker de militaire begraafplaats op een andere manier laat beleven. Met Panorama Ysselsteyn nodigen we het publiek uit om een ervaring te betreden waar ruimte is voor eigen interpretatie in een collectieve ervaring.”*

Eeltje de Vries

Odapark kreeg in 2020 het archief in handen van de Nederlandse schilder Eeltje de Vries, die in 1985 overleed in kliniek Sint Anna in Venray. Zijn leven laat zien hoe vele levens in de 20ste eeuw vermalen werden door de geschiedenis: Na een studie aan de Rijksacademie in Amsterdam vertrok Eeltje de Vries in 1932 richting Keulen, aangetrokken door de florierende Duitse economie. Na enkele succesvolle jaren als portretschilder wordt hij eind jaren '30 als jonge man opgeroepen voor de Arbeitseinsatz en naar het oostfront gestuurd. Daar schildert hij o.a. portretten van verschillende SS-officieren, zijn verdere lot daar blijft onbekend.

Hij duikt in 1943 op in het Oost-Duitse Magdeburg, waar hij de grootschalige bombardementen op de stad meemaakt. Hij blijft in de stad, waar hij na de oorlog verschillende kunstprijzen wint en de DDR hem een medaille toekent. Maar Eeltje wil terug naar Nederland. Hij lijdt aan waanbeelden en psychoses. Zijn zus, non in een Limburgs klooster verzint een list. Op haar verzoek nodigt de bisschop van Roermond Eeltje de Vries uit om een portret van hem te komen schilderen. Met deze brief mag De Vries tijdelijk de DDR verlaten.

Terug in Nederland wordt hij vrijwel meteen opgenomen in Venray en behandeld voor 'wanen'. De veiligheidsdienst vertrouwt het echter niet, uit de staatsarchieven blijkt dat de binnenlandse veiligheidsdienst hem nog jarenlang schaduwde, met de verdenking van communistisch spion. Zijn de 'wanen' misschien alleen een dekmantel? In Venray schildert de Vries stug door en exposeert regelmatig. Het werk krijgt echter nooit meer de kracht van zijn jonge vooroorlogse jaren.

Het archief van Eeltje de Vries is verrassend compleet. Uit alle fases van zijn leven zijn schetsboeken, foto's, dagboeken en officiële documenten bewaard gebleven. Opdrachtbrieven, huurcontracten, oproepen voor de Arbeitseinsatz, prijzen en oorkondes. In de schetsboeken is mee te lezen met zijn psychische gesteldheid: verhandelingen over schilderkunst worden een pagina later gevolgd door apocalyptische kreten over robots, aliens en ondoorgroendelijke cijferformules. Er blijven veel vragen open over Eeltje de Vries: Was hij goed, fout, of op het verkeerde moment op de verkeerde plek?

Zijn werk wordt in Venrays Museum getoond, als een biografie tegen de achtergrond van de grote gebeurtenissen van de 20ste eeuw, en hoe iemand daar met een bekraste ziel uit vandaan komt.

Anna Zvyginsteva

De Oekraïense kunstenaar maakte dit werk onmiddellijk na de Russische inval in Oekraïne op 24 februari 2022. Het is een thermo-pak gemaakt door doorzichtig en biologisch afbreekbaar materiaal. De titel 'Sustainable Costume for an Invader' is overduidelijk: In het pak zijn bloemenzaden ingenaaid, met het idee dat mocht de drager van het pak sneuvelen dat het lichaam zou kunnen dienen als voeding voor de bloemen. Anna zelf zegt er dit over: "in de media werd steeds weer verhaald over de onmenselijke dingen die militairen deden. Terwijl het erge is dat het juist wél mensen zijn, er is niks onmenselijks aan, ze worden alleen in beeldvorming onmenselijk gemaakt. Daarom wilde ik ook dat dit pak doorzichtig was, zodat je de individu zou kunnen blijven zien, i.p.v alleen een uniform." In haar praktijk onderzoekt ze onwaarneembare, ongrijpbare facetten van het leven, toont ze hun kwetsbaarheid en documenteert ze ongrijpbare momenten. Anna werkt met onderwerpen als lichaam, paden, nutteloze actie, klein gebaar. Ze onderzoekt hoe aarzeling en fouten kunnen leiden tot onverwachte ontmoetingen en uitkomsten. Veel van haar werken gaan over de potentie van twijfel en zijn een poging om de beweging van gedachten te observeren. Op moment woont ze wegens de oorlog in Oekraïne als vluchteling in Maastricht, NL.

<http://annazvygintseva.com/>

Educatie

Opvallend aan de verhalen van de meeste kunstenaars is dat het gaat om gebeurtenissen in hun tienerjaren, die ze vervolgens op latere leeftijd verwerkten in kunstwerken. Daarnaast is zoals eerder gezegd, de gemiddelde leeftijd van de overledenen op Begraafplaats Ysselsteyn slechts 21 jaar. We willen deze tentoonstelling laten aansluiten bij jongeren, zowel van de middelbare scholen als van de MBO opleidingen uit de omgeving, door helder te maken dat het om verhalen gaat van leeftijdsgenoten.

Odapark heeft afgelopen jaren een structurele samenwerking opgebouwd met MBO opleidingen als Gilde en Yuverta, en middelbare scholen als Raayland en Metameer. Uitgangspunt daarbij is dat we met ons cultuureducatieaanbod vaak de aansluiting zoeken met andere vakgebieden binnen de opleiding, zoals bijv. verpleging, biologie of geschiedenis.

Startend met de Veldpost-brieven van jonge frontsoldaten willen we een briefwisseling opzetten, waarbij de leerlingen zich proberen de verplaatsen in de omstandigheden van hun leeftijdsgenoten elders, een traject dat zowel aansluit bij vakken als Nederlands en geschiedenis, vooral gericht op de Havo en VWO richtingen.

Daarnaast zijn er vooral een groot aantal praktische opleidingen actief in de regio, zowel binnen VMBO als MBO. Voor deze groepen willen we actieve ochtend organiseren, waarbij we een rondleiding koppelen aan een doe-ochtend waarbij de leerlingen meehelpen met het onderhoud op de Militaire Begraafplaats. Met steun van de Euregio Maas-Rhein willen we inzetten op een viertal ochtend waarvoor zowel Nederlandse als Duitse scholen worden uitgenodigd, zodat klassen uit beide taalgebieden samen aan de slag kunnen.

Publieksprogramma

Tijdens de tentoonstelling voorzien we in een publieksprogramma bestaande uit:

- Rondleidingen in de weekenden en op aanvraag langs de drie locaties.
- Vier live-opvoeringen waarbij operazangers op de begraafplaats de geluidservaring van Strijbos & Van Rijswijk uitvoeren. Voor deze concerten boeken bezoekers apart een ticket.
- Drie speciale artists-talks in de avonden in samenwerking met Maastricht Institute of Arts en Museum Van Bommel Van Dam in Venlo, waarbij de betrokken kunstenaars hun ervaringen delen met studenten en andere geïnteresseerden.

Begroting en dekkingsplan In de Schaduw van de Tijd (zomer/najaar 2023)

Dekkingsplan project			Toelichting
Eigen bijdrage	Excl BTW		
Programmabudget Odapark, eigen bijdrage	€ 45.000		
Subsidies			
Gemeente Venray	€ 20.000	In aanvraag	
Fondsen en donaties			
ZABAWAS	€ 7.500	In behandeling (bedrag na vooradvies)	
Fonds21	€ 25.000	In behandeling	
Prins Bernhard Cultuurfonds	€ 20.000	In behandeling	
Totaal	€ 117.500		
Begroting project			Toelichting
Kunstenaarshonoraria	Excl BTW	NOTA: Alle honoraria zijn in lijn met de richtlijn kunstenaarshonorarium. De variatie in bedragen uit zich vooral in de orde van grootte van het werk dat getoond dan wel ontwikkeld wordt.	
Chaim van Luit	€ 5.000	Nieuw werk	
Anna Zvyginsteva	€ 1.750	Bruikleen bestaand werk	
Deniz aktac	€ 4.500	Nieuw werk	
Sky Olson	€ 750	Bruikleenvergoeding video, bestaand werk	
Robert Filliou	€ 1.000	Ontwerp aan de hand archiefmateriaal (bruikleen via privé-collectie)	
CMUNZ	€ 7.500	Nieuw Werk	
Strijbos en Van Rijswijk	€ 30.000	(Live concerten + klankinstallatie in overige weken)	
Aslan Goisum	€ 500	vertoningsvergoeding video (via M HKA, Antwerpen)	
Laura Jatkowski	€ 2.000	Aanpassing bestaand werk	
Eeltje de Vries	€ 500	Ontwerp archiefpresentatie	
Muziek Compositie via Cultura Venray (Hans)	€ 2.500		
Totaal honoraria	€ 56.000		
Productiekosten			
Transport werken	€ 3.000		
Productiekosten tentoonstellingsmiddelen	€ 7.000	Sokkels, projectieschermen, ophangsystemen etc.	
Huur apparatuur	€ 5.000	Projectoren, mediaspelers	
Aanpassingen ruimtes	€ 3.500	Schilderwerk, tijdelijke wanden, routing, zitgelegenheden etc. Inclusief arbeidsuren timmerlui / inrichters	
Totaal productie	€ 18.500		
Promotie			
Ontwerpkosten	€ 3.000		
Communicatiemiddelen drukwerk	€ 8.000	Posters, flyers, banners, etc	
Advertenties	€ 8.000	(MetropolisM, Hart-magazine, Groene Amsterdammer, radio, online etc, vooral gericht op landelijk publiek)	
Advertorials	€ 8.000		
Driehoeksborden	€ 8.000		

Totaal Promotie	€	35.000	
Publieksmiddelen			
Drukkosten (programmaboekjes e.d.)	€	6.000	
Opening	€	2.000	
Communicatie totaal	€	8.000	
Uitgaves totaal	€	117.500	
resultaat	€	-	

Onderwerp	Datum	20 juli 2023
Subsidie voor tentoonstelling In de Schaduw van de Tijd	Berichtnummer	
	Pagina	1 van 1

Tentoonstelling In de Schaduw van de Tijd op drie locaties in Venray
Subsidie voor uniek samenwerkingsproject

Gemeente Venray verleent een subsidie van 20.000 euro voor de tentoonstelling In de Schaduw van de Tijd, een uniek samenwerkingsproject van Odapark, Venrays Museum en de Duitse Militaire begraafplaats in Ysselsteyn.

Van augustus tot oktober is op deze drie locaties een uitgebreide tentoonstelling te zien met als overkoepelend thema de erkenning en verkenning van het verleden. Met video-installaties, audio-ervaringen, tekeningen en sculpturen worden de perspectieven van internationale kunstenaars uit Syrië, Oekraïne, Tsjetsjenië, Verenigde Staten en Duitsland gekoppeld aan verhalen uit de directe omgeving. De tentoonstelling richt zich dan ook niet alleen op het Nederlandse perspectief of alleen het verleden van de Tweede Wereldoorlog.

Een toeristische fietsroute tussen de locaties en een educatief programma voor leerlingen van het voortgezet onderwijs en MBO maken ook deel uit van het programma.

Samenwerking met veel partijen

“Dit bijzondere project laat zien waar Venray goed in is: samenwerken om mooie dingen te bereiken. Naast Odapark, Venrays Museum en de militaire begraafplaats, werken ook Cultura Venray, Historisch Platform Venray en organisaties uit Duitsland mee. We verwachten met deze tentoonstelling over een thema dat meer dan ooit actueel is, de belangstelling te trekken van vele bezoekers en speciale doelgroepen, zoals schoolgaande jeugd. Het sluit volledig aan bij de doelstellingen van onze Kunst en Cultuurnota. Ondersteuning vanuit de gemeente met een eenmalige subsidie is dan ook op zijn plaats”, aldus wethouder Wim de Schryver.

De tentoonstelling start op 11 augustus en duurt tot 22 oktober. Een aantal onderdelen van deze tentoonstelling is blijvend. Kijk voor meer informatie en het programma op: www.odapark.nl en <https://venraymuseum.nl/eeltje/>

Noot aan de redactie/Niet voor publicatie

Voor meer informatie kun je contact opnemen met de persdesk van de gemeente Venray, tel: 06 – 18 29 62 82.